

The Role of development in changing social relations: the case study of villages on the Edge of Karun-3 Dam

Ramin Moradi ¹ , Taghi Azad Armaki ² , Seyed Zia Hashemi ³

1. Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: rmoradi@yu.ac.ir

2. (Corresponding Author) Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: tazad@ut.ac.ir

3. Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: zhashemi@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

24 May 2024

Received in revised form:

28 August 2024

Accepted:

4 October 2024

Available online:

7 November 2024

Keywords:

Development,
Social Relations,
Unwanted Displacement,
Social Change,
Karun Dam,
Izeh.

ABSTRACT

During the construction of the Karun-3 dam, all or most of the 70 villages along the dam were flooded, and their residents were forced to relocate. The destination of a large number of these immigrants was Izeh city and its surrounding villages. This research examined the changes made in the lives of the villagers on the edge of the Karun-3 Dam. The approach used in conducting qualitative research was phenomenology. The research sample of 35 people and the research data were collected using semi-structured interviews, and research themes were extracted using the thematic analysis method. The findings of the research showed that after the relocation of the villagers, all forms of previous economic, social, cultural, and political relations underwent fundamental changes. Forming relationships based on money, the new form of neighborhood, improving the living conditions of women and youth, changing the pattern of employment and the colorful presence of bureaucracy and power in life, and weakening the foundations of patriarchy were among the changes that occurred in the lives of these communities. Also, the findings showed that the weakness or lack of long-term institutional support led to spatial fragmentation, the deterioration of spiritual heritage, and the social marginalization of the residents of these villages.

Citation: Moradi, R., Azad Armaki, T., & Hashemi, S.Z. (2024). The Role of development in changing social relations: the case study of villages on the Edge of Karun-3 Dam. *Journal of Rural Research*, 15 (3), 1-18.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.104708.522>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Karun-3 Dam is one of the dams whose operation was the beginning of extensive environmental and especially social changes that are objective and visible. The destruction of local settlements, roads, and fertile lands, the destruction of trees and plant species, the burial of cultural heritage, places of pilgrimage, rural cemeteries, etc., are some of the significant effects after the construction of this dam. However, the most important and mostly hidden part of the changes is related to the lives of more than 15,000 residents of the Karun River, who were either forced to migrate from their place of silence after the operation of the dam or were trapped in the siege of its huge lake. In this research, the life of a group of people who lived on the banks of the Karun River before the construction of the Karun-3 Dam was studied, and after the relocation, various aspects of their lives were changed.

Methodology

The research method was used to conduct the research. The semi-structured interview data collection tool was selected according to the research method. The thematic analysis method was chosen to analyze the data. A total of 35 people were selected for the interviews. With the number of interviews reaching 32, almost no new data was observed in the interviews. To be sure, the number of interviews continued to 35. Of these, 27 were men and 8 were women.

Results and discussion

This study showed that there have been changes in four areas: economic, social, cultural, and political. The lives of many people in the local community had a direct relationship with the land. Many of them could not easily be rehired. The use of the collective mode has been changed to personal and part-time. The changes in local communities are such that the content and function of the family are very different from the previous ones. Also, the informal support network was destroyed. Many people had to be covered by funding organizations. Women's capacity for employment was lost. Many common

natural resources have disappeared. In addition, the acquired knowledge and skills remain unused in people's lives. Much of the population was economically marginalized. It means that it was not possible to engage in economic activities. Also, patriarchy as a value system collapsed.

Conclusion

Our goal in this research was not to evaluate the social impact of the Karun-3 Dam project and its like. Also, we were not ready to sit on the moral or technical judgment of those development projects that make the lives of a group of people "upside down" like this. We only wanted to give a narrative of what happened to these people, and it seems that it does not attract much attention to anyone. We wanted to give a voice in a narrative form to the people whose voices do not find an echo in the din of ambitious projects. Generally, it is assumed that development projects, such as the Karun-3 dam, have such huge benefits that if 20 villages are buried under water and their residents wander around the surrounding cities, there should not be much concern. It is believed that these projects follow the rule of "the greatest benefit for the greatest number of people." We do not dispute these assumptions and ideas. However, the question remains, what should be done with these people? Do we even know what happened to them? At least, it can be suggested that before carrying out such projects, detailed knowledge of these communities should be obtained, and their fate should be considered after the implementation of these projects. Moreover, especially effective and efficient institutions to support these people, as in this research, they needed all kinds of economic, psychological, social, and other support and counseling.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Azad Aramaki and Hashemi designed the concepts and research design.

Moradi collected the data. Azad Aramaki and Moradi analyzed and interpreted the data. Azad Aramaki wrote the article. Azad Aramaki and Moradi participated in the discussion and conclusions. Azad Aramaki and Hashemi provided administrative support.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

نقش توسعه در تغییر مناسبات اجتماعی مطالعه موردی: روستاهای حاشیه سد کارون ۳

رامین مرادی^۱، تقی آزاد ارمکی^۲، سید ضیاء هاشمی^۳

۱- گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: rmoradi@yu.ac.ir

۲- نویسنده مسئول، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: tazad@ut.ac.ir

۳- گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: zhashemi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۶/۰۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۱۳

تاریخ چاپ:

۱۴۰۳/۰۸/۱۷

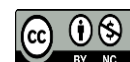
واژگان کلیدی:

توسعه،
مناسبات اجتماعی،
جابجایی ناخواسته،
تغییر اجتماعی،
سد کارون، ایذه

توسعه به‌مثابه تغییر اجتماعی برنامه‌ریزی شده از جمله برداشت‌هایی است که الگوی برخی کشورها از جمله ایران قرار دارد. در این تحقیق به بررسی تغییرات ناشی از احداث سدسازی به‌عنوان یکی از طرح‌های توسعه‌ای پرداخته شد. با ساخت سد کارون ۳، تمام یا بخش زیادی از ۷۰ روستای حاشیه سد زیر آب رفت و ساکنان آن‌ها مجبور به‌جابجایی ناخواسته شدند. مقصد تعداد زیادی از این مهاجران، شهرستان ایذه و روستاهای اطراف آن بود. این پژوهش به بررسی تغییرات ایجادشده در زندگی روستائیان حاشیه سد کارون ۳ پرداخت. رویکرد انجام تحقیق کیفی و روش مورد استفاده پدیدارشناسی بود. نمونه تحقیق ۳۵ نفر و داده‌های تحقیق با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری و با روش تحلیل مضمون، تم‌های تحقیق استخراج گردید. یافته‌های تحقیق نشان داد پس از جابجایی روستائیان، همه اشکال مناسبات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی قبلی دستخوش تغییر اساسی شدند. شکل‌گیری روابط مبتنی بر پول؛ شکل جدید همسایگی؛ بهبود اوضاع زندگی زنان و جوانان؛ تغییر الگوی اشتغال و حضور پررنگ بروکراسی و قدرت در زندگی، و سست شدن پایه‌های پدرسالاری از جمله تغییرات به وجود آمده در زندگی این اجتماعات بود. همچنین یافته‌ها نشان داد ضعف یا نبود حمایت نهادی بلندمدت منجر به گسیختگی مکانی، زوال میراث معنوی و حاشیه‌ای شدن اجتماعی ساکنان این روستاها شد. در خصوص جبران برخی آثار منفی، اقدامات جبرانی نهادی برای گروه‌های تحت تأثیر پیشنهاد شد.

استناد: مرادی، رامین؛ آزاد ارمکی، تقی و هاشمی، سید ضیاء. (۱۴۰۳). نقش توسعه در تغییر مناسبات اجتماعی مطالعه موردی: روستاهای حاشیه سد کارون ۳. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۵ (۳)، ۱-۱۸.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.104708.522>

مقدمه

امروزه بخشی از فعالیت‌هایی که ذیل عنوان کلی توسعه انجام می‌شوند آثار و پیامدهای قابل توجهی دارند. از جمله این فعالیت‌ها، سدهای کوچک و بزرگی هستند که به‌طور فزاینده‌ای در حال ساخت هستند. سدها در واقع نوعی مداخله بیرونی در محیط هستند که منجر به ایجاد تغییرات گوناگون از جمله جابجایی ناخواسته بخشی از مردم ساکن در محدوده آن‌ها می‌شوند. جابجایی ناخواسته وضعیتی است که افراد و گروه‌ها ناچار و در مواردی مجبور به ترک محل زندگی خود بدون اطلاع از آینده و موقعیت‌های پیش رو می‌شوند (Ocha, 1999). این نوع جابجایی اغلب منجر به تغییرات دراماتیکی در ساختار خانواده و قواعد جنسیتی، و روابط و هویت‌ها می‌شود (Mertus, 2003). دامنه تغییرات ایجادشده برحسب نوع مداخله و گستره آن متفاوت است، اما آنچه مهم است توجه به دگرگونی‌های ایجادشده در زندگی کسانی است که در معرض این مداخلات قرار می‌گیرند (Long, 2001). تجارب جهانی زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد سدها عامل جابجایی جمعیت‌های انسانی کثیری هستند (Dowell, 1997; Long, 2001; Mahapatra, 1994). در ایران نیز تجربه‌هایی از جابجایی جمعیت وجود دارد که در نتیجه آن، تغییرات زیادی در زندگی جمعیت جابجا شده به وجود آمده است. سد کارون ۳، از جمله سدهایی است که بهره‌برداری از آن، آغازی بر تحولات گسترده زیست‌محیطی و خصوصاً اجتماعی عینی و قابل مشاهده بود. از بین رفتن سکونت‌گاه‌های محلی، راه‌ها، زمین‌های حاصلخیز، از بین رفتن درختان و گونه‌های گیاهی، مدفون شدن میراث فرهنگی، مکان‌های زیارتی، قبرستان‌های روستایی، و... بخشی از آثار قابل ملاحظه پس از احداث این سد می‌باشد. اما بخش مهم‌تر و عمدتاً پنهان تغییرات به وجود آمده، مربوط به زندگی بالغ‌بر ۱۵۰۰۰ نفر از ساکنان حاشیه رودخانه کارون است که پس از بهره‌برداری از سد یا مجبور به مهاجرت اجباری از محل سکونت خود شدند یا در محاصره دریاچه سد قرار گرفتند. بر این اساس در این تحقیق به بررسی تغییرات زندگی گروهی از روستائیان حاشیه سد کارون ۳ پرداخته می‌شود که پس از احداث سد مجبور به جابجایی اجباری و مهاجرت شدند. پرداختن به تغییرات به وجود آمده از این نظر ضرورت دارد که عموماً این گروه از افراد جامعه فاقد ابزار و توان لازم برای رساندن صدای خود در جامعه بوده و برساخت مسائل آن‌ها می‌تواند راهی برای اقدامات جبرانی و همچنین پیشگیری و کاهش آثار منفی بر زندگی طرح‌های مشابه در آینده باشد. از این رو روایت زندگی این گروه به‌عنوان بخشی از کنش مسئولانه در حوزه مطالعات اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد.

افزایش دانش نظری و پیگیری تغییرات در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی جامعه مورد مطالعه از جمله اهداف این است. وضعیت مواجهه با شرایط جدید، کیفیت زندگی، مسائل اقتصادی، اجتماعی و... از جمله ابعاد مورد نظر است. برای این منظور، تحقیق در صدد است به این پرسش‌ها پاسخ دهد: سدها چگونه به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های توسعه چه تأثیری بر مناسبات اجتماعی دارد؟ و کنشگران اجتماعی چگونه این تغییرات را تفسیر می‌کنند؟

تجارب وضعیت‌های مشابه بیانگر آن است که تغییرات ناشی از جابجایی ناخواسته در سطوح مختلفی رخ داده است. در برخی تحقیقات تأکید شده چنانچه منافع اجتماعی و اقتصادی ابتدا برای مردم و ساکنین اهالی محل لحاظ گردد و جابجایی‌های اجباری و اسکان مجدد مدیریت شود، جبران خسارت‌های وارده و سایر موضوعات به نحو کافی و در حداقل زمان ممکن صورت گیرد، نگرش مثبت به مدیران افزایش می‌یابد عبدالله (۱۴۰۲). در برخی موارد نیز بهبود معیشت، امید به زندگی، انسجام اجتماعی، توسعه زیرساخت‌ها، پایداری مناطق را به‌عنوان آثار مثبت ساخت سد ارزیابی شده است (نوری نجفی و همکاران، ۱۳۹۷).

کوچ اجباری ساکنین بالادست سد، از بین رفتن مشاغل ساکنین بالادست سد (دامداری، کشاورزی)، ایجاد شغل‌های کاذب نیز از جمله تغییرات منفی در احداث سدها ارزیابی شده است اکبرزاده و کابلی (۱۳۹۶). تغییر سبک زندگی و بهبود خدمات رفاهی و آموزشی (سعدی و همکاران، ۱۳۹۳)، بیکاری و روی آوردن مهاجرین به مشاغل کاذب (رستمعلی‌زاده و همکاران ۱۳۹۲)، آثار منفی اقلیمی و زیست‌محیطی (پیری، ۱۳۹۰)، گسترش حاشیه‌نشینی (پیرستانی و شفقتی (۱۳۸۸)، فرج زاده و رستم زاده (۱۳۸۹)

از جمله دیگر آثار پروژه‌های سدسازی است. تضعیف مشارکت بین خانوارهای محلی و افزایش آسیب‌پذیری معیشت خانوارها نادری و کرمی دهکردی (۱۳۹۷) از دیگر آثار ناشی از جابجایی ناخواسته است. ضمن آنکه این قبیل طرح‌ها دستیابی به تسهیلات آموزشی، دستیابی به امکانات ورزشی- تفریحی، دستیابی به امنیت شغلی و کار بهتر را فراهم می‌کنند (غفاری و ترکی هرچگانی، ۱۳۸۹). از نظر کرچر و همکاران (۲۰۱۶)، اثرات سدها و مدیریت پروژه تنها زمانی دیده می‌شود که برنامه‌ریزی‌ها اجرایی در درازمدت مورد ارزیابی قرار گیرند. ملک حسینی و همکاران (۲۰۱۷)، ایجاد اختلال فرهنگی و مشکلات ناشی از اسکان اجباری را از آثار مثبت و منفی احداث سد ذکر کردند. در تحقیق مودنگی^۱ (۲۰۱۲) به آثار منفی سدسازی برای جوامع محلی اشاره شده است. در همین راستا (Beck et al, 2012) نیز به آثار مخرب زیست-محیطی پروژه‌های سدسازی اشاره داشتند. (Aguiree, 2004; Tile, 2008; Hwang, 2007) به نتایج مشابهی از قبیل آثار مخرب سدسازی بر محیط‌زیست، اقتصاد و شرایط اجتماعی مناطق روستایی و محلی حاشیه پروژه‌های سدسازی رسیدند. (Yan et al, 2005) نشان دادند در جریان جابجایی ناخواسته ناشی از سدسازی، زنان بیشتر از مردان تحت تأثیر منفی قرار می‌گیرند و احتمال یافتن شغل برای زنان در محیط جدید زندگی کمتر می‌شود. (Chao, 2001) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که در جریان جابجایی ناشی از سدسازی حقوق جابجا شوندگان ضایع شده و آن‌ها متحمل خسارات مادی و معنوی فراوان قرار می‌گیرند. در این خصوص (Cernea, 2000) بزرگ‌ترین اثر منفی سدسازی را جابجایی اجباری و ناخواسته می‌داند که جمعیت کم یا زیادی را از ریشه‌های فرهنگی و هویتی خود جدا ساخته و دچار بحران می‌کند. هولدمن^۲ (۲۰۱۱) در بررسی گزارش‌ها در مورد سد بزرگ کولی در ایالات متحده نشان داد اثرات اجتماعی سدها تا ۷۰ سال بعد می‌توانند خود را نشان دهند. نتایج تحقیق سرنی^۳ (۲۰۰۲) نشان داد احداث سد منجر به تغییر بافت فرهنگی زندگی روستائیان، شهری شدن زندگی روستایی، از دست رفتن میراث فرهنگی، تغییر سبک زندگی و برخی دیگر از عناصر هویتی و ویژگی‌های زندگی روستائیان شد. نتایج تحقیق بندیتو^۴ و همکاران (۲۰۱۱) نشان داد تضادهای فرهنگی، عدم انطباق ساکنان جابجا شده با شرایط و محیط جدید، بی‌توجهی به ویژگی‌های فرهنگی در طراحی بناهای مسکونی، پیش‌بینی نشدن آموزش‌های نهادی برای ساکنان به‌منظور پذیرش شرایط جدید زندگی. تحقیق بندیتو نشان داد، بی‌توجهی به تغییرات فرهنگی و نادیده گرفتن اولویت‌های انسانی می‌تواند سبب بی‌نتیجه ماندن طرح‌های توسعه‌ای نظیر احداث سدها شود.

1. Mudzengi
2. Holdman
3. Cernea
4. Benedito

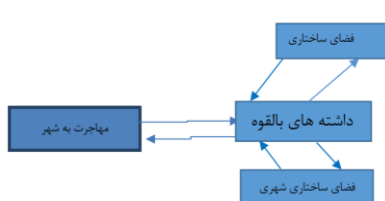
مبانی نظری

نظریه جاذب و دافعه راونشتاین^۱

مهم‌ترین نظریه‌ای که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مورد توجه محافل علمی قرار گرفت، دیدگاه نظری حرکت‌های جغرافیایی انسان‌ها در جوامع بوده است که تحت عنوان مدل‌های جاذبه و دافعه ارائه گردید. راونشتاین معتقد است علت حاشیه‌نشینی را می‌بایستی در میان جذابیت‌های مناطق شهری و دافعه‌ها و عوامل بازدارنده محیط‌های روستایی جستجو کرد. حاشیه‌نشینیان به علت فقدان امکانات رفاهی، بهداشتی، آموزشی و تحصیلی و مهم‌تر از همه جهت برخورداری از کار و اشتغال ناگزیر از مهاجرت به شهرها می‌شوند. وی چنین می‌پنداشت که شهرنشینیان کمتر از مردم روستایی اهل مهاجرت‌اند و همچنین با گسترش کسب و صنعت، جریان مهاجرت شتاب بیشتری می‌گیرد (papuli et al., 2010).

نظریه عام کنش پیر بوردیو

بوردیو با تأثیرپذیری از جامعه‌شناسان کلاسیک، مبانی تحلیلی خود را فراهم آورده و از آنجا که یکی از مفاهیم عمده بوردیو، عمل یا عادت واره^۲ اجتماعی است، چنین می‌نماید که می‌توان با این رویکرد که چارچوب کلی جامعه‌شناسی بوردیو است بسیاری از کردارها و کنش‌های اجتماعی - و از جمله مهاجرت - را تحلیل و واکاوی نمود. البته بوردیو خود می‌گوید که عادت‌واره، بازتاب درونی شدن ساختار اجتماعی در ذهن کنشگر است (Bourdieu, 1993). بر این اساس می‌توان گفت مهاجر با دو فضای ساختاری - اجتماعی (میدان) متفاوت پیوند دارد؛ یکی روستا با محل کوچک‌تر و کمتر توسعه‌یافته که زادگاه و با خاستگاه مهاجرتی اوست و دیگری، شهر یا محل اقامتی بزرگ‌تر و توسعه‌یافته‌تر. در جامعه ایران فضاهای ساختاری روستایی و شهری تفاوت‌های بزرگی با یکدیگر دارند، هرچند دارای همانندی‌های قابل توجهی نیز هستند.

شکل ۱. مدل الگوی مهاجرت

روش پژوهش

تحقیق کیفی ارتباط خاصی با مطالعه روابط اجتماعی دارد و وامدار این واقعیت است که زیست جهان‌ها متکثر شده‌اند. این متکثر شدن را با تعابیر کلیدی همچون ((ابهام‌های تازه)) (Habermas, 1996)، رشد ((فردی شدن شیوه‌های زیست و الگوهای زندگی)) (Beck, 1992)، و حل نابرابری‌های اجتماعی ((قدیمی)) در تنوع جدیدی از محیط‌های اجتماعی، خرده‌فرهنگ‌ها، سبک‌های زندگی و شیوه‌های زیست، نشان داده‌اند. این متکثر شدن حساسیت جدیدی نسبت به مطالعه تجربی مسائل ایجاد می‌کند. برای انجام تحقیق، روش تحقیق روایت پژوهی استفاده شد. متناسب با روش انجام تحقیق، ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختاریافته برگزیده شد. برای تحلیل داده‌ها نیز روش تحلیل مضمون

1. Ravenstein
2. practice

مورد استفاده قرار گرفت. تعداد مصاحبه‌های انجام شده نیز در مجموع ۳۵ نفر بود که به صورت هدفمند انتخاب شدند. با رسیدن تعداد مصاحبه‌ها به ۳۲ تقریباً داده جدیدی در مصاحبه‌ها به دست نیامد و اشباع حاصل شد. برای اطمینان تعداد مصاحبه‌ها را تا عدد ۳۵ ادامه یافت. از این تعداد ۲۷ نفر مرد و ۸ نفر زن بودند. پس از جمع‌آوری داده‌ها، با استفاده از کدگذاری، مضامین تحقیق استخراج گردید.

جدول ۱. مشخصات نمونه تحقیق

ردیف	نام	سن	جنس	تاهل	شغل	تحصیلات	ردیف	نام	سن	جنس	تاهل	شغل	تحصیلات
۱	احمد	۷۴	مرد	متاهل	بیکار	بی‌سواد	۱۹	ظفر	۶۴	مرد	متاهل	دامدار	ابتدایی
۲	کرم	۶۳	مرد	متاهل	کارگر	ابتدایی	۲۰	سعداله	۴۱	مرد	متاهل	بازاری	دیپلم
۳	شهریار	۷۰	مرد	متاهل	بیکار	ابتدایی	۲۱	فرج	۳۹	مرد	متاهل	جوشکار	دیپلم
۴	سلیمان	۷۵	مرد	متاهل	بیکار	ابتدایی	۲۲	آقاعلی	۶۲	مرد	متاهل	دامدار	بی‌سواد
۵	کاووس	۶۸	مرد	متاهل	دست‌فروش	ابتدایی	۲۳	خدارحم	۵۷	مرد	متاهل	کشاورز	بی‌سواد
۶	شکرخدا	۵۵	مرد	متاهل	بازاری	متوسطه	۲۴	پیرعلی	۶۶	مرد	متاهل	کشاورز	ابتدایی
۷	ذوالفقار	۴۹	مرد	متاهل	کارگر	راهنمایی	۲۵	جلیل	۴۶	مرد	متاهل	کارگر	ابتدایی
۸	خسرو	۲۸	مرد	مجرد	راننده	دیپلم	۲۶	محمود	۲۷	مرد	مجرد	برق‌کار	دیپلم
۹	زهیر	۴۲	مرد	متاهل	بازاری	متوسطه	۲۷	سهراب	۶۸	مرد	متاهل	کشاورز	ابتدایی
۱۰	رحمت	۵۶	مرد	متاهل	کارگر	ابتدایی	۲۸	صالح	۵۰	مرد	متاهل	دامدار	ابتدایی
۱۱	مراد	۴۸	مرد	متاهل	کارگر	ابتدایی	۲۹	زینب	۷۰	زن	متاهل	خانه‌دار	بی‌سواد
۱۲	شیرعلی	۵۱	مرد	متاهل	بیکار	راهنمایی	۳۰	رودابه	۴۶	زن	متاهل	خانه‌دار	راهنمایی
۱۳	جعفر	۴۹	مرد	متاهل	معلم	لیسانس	۳۱	گلی	۷۴	زن	متاهل	خانه‌دار	بی‌سواد
۱۴	غلام	۷۳	مرد	متاهل	کشاورز	بی‌سواد	۳۲	سروناز	۵۵	زن	متاهل	خانه‌دار	ابتدایی
۱۵	ظهراب	۶۴	مرد	متاهل	دامدار	بی‌سواد	۳۳	زیور	۶۶	زن	متاهل	خانه‌دار	ابتدایی
۱۶	کاظم	۲۵	مرد	مجرد	کارگر	ابتدایی	۳۴	سیما	۶۸	زن	متاهل	خانه‌دار	بی‌سواد
۱۷	شمس	۵۹	مرد	متاهل	کارگر	بی‌سواد	۳۵	معصومه	۵۲	زن	متاهل	خانه‌دار	بی‌سواد
۱۸	نورمحمد	۷۱	مرد	متاهل	بیکار	بی‌سواد	-						

محدوده مورد مطالعه

محدوده این مطالعه شهرستان ایذه بود. شهرستان ایذه بر اساس اطلاعات استانداری خوزستان (۱۳۹۳) در سالنامه آماری استان، دارای دو شهر، سه بخش، ۱۰ دهستان و ۴۳۳ روستا و آبادی است که ۱۶۱ مورد آن‌ها تخلیه شد. سد کارون ۳ در ۲۸ کیلومتری شرق شهرستان ایذه و در فاصله ۶۱۰ کیلومتری مصب رودخانه کارون در شمال شرقی استان خوزستان ساخته شده است. روستاهای حاشیه این سد بیش از ۲۰۰ پارچه آبادی بودند که یا زیر آب رفتند یا در محاصره دریاچه سد قرار گرفتند. بخش زیادی از جمعیت روستاهایی که زیر آب رفتند به دلیل قطع ارتباط راه زمینی و مشکلات دسترسی، مجبور به مهاجرت به روستاهای اطراف، شهر دهدز شهرستان ایذه و روستاهای اطراف آن شدند.

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق در دو بخش به این صورت گزارش می‌شود: در بخش اول به توصیف کلی تأثیرات ناشی از احداث سد کارون ۳ پرداخته شد که شامل بررسی نوع تأثیر و حوزه اثر می‌باشد. در این خصوص طبق شواهد، مصاحبه با کارشناسان و اسناد موجود، چهار حوزه محیط‌زیستی، حوزه اجتماعی-فرهنگی، حوزه اقتصادی و حوزه کالبدی تحت تأثیر قرار گرفتند. این تغییرات هم بر جوامع روستایی زیر آب‌رفته، روستاهای در محاصره دریاچه، روستاهای حاشیه دریاچه و

هم مکان‌های شهری و روستایی میزبان روستائیان جابجا شده تأثیر گذاشته است. بر اساس یافته‌های تحقیق، محیط‌زیست حاشیه سد کارون ۳ از جمله حوزه‌های اصلی تحت تأثیر (عمدتاً منفی) ساخت و آبرگیری سد کارون بود. این تأثیرات طیف متنوعی از موارد را شامل می‌شود که در جدول ذیل به آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۲. تأثیرات زیست-محیطی

نوع تأثیر	حوزه اثر
از بین رفتن پوشش گیاهی	محیط‌زیست
تغییر چشم‌اندازهای طبیعی	محیط‌زیست
افزایش رطوبت هوا	محیط‌زیست
افزایش آلودگی آب‌های زیرزمینی	محیط‌زیست
از بین رفتن حیات جانوری	محیط‌زیست
پایین آمدن کیفیت آب رودخانه	محیط‌زیست
بالا آمدن سطح آب‌های زیرزمینی	محیط‌زیست

تأثیرات اجتماعی-فرهنگی

بر اساس یافته‌های تحقیق، اثرات اجتماعی-فرهنگی ساخت سد کارون ۳ مشتمل بر موارد زیادی است.

جدول ۳. تأثیرات اجتماعی-فرهنگی

نوع تأثیر	حوزه اثر
افزایش تحرکات جمعیتی	اجتماعی
افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی	اجتماعی
افزایش آسیب‌های اجتماعی	اجتماعی
افزایش مهاجرت‌ها	اجتماعی
از بین رفتن میراث فرهنگی	فرهنگی
ضعف و کمرنگ شدن آئین‌های سنتی	فرهنگی
تغییر سبک زندگی	اجتماعی

اثرات اقتصادی

بررسی‌های انجام شده نشان داد آثار اقتصادی عمدتاً منفی برای روستائیان شامل موارد متعددی است که در جدول شماره ۳ نشان داده شده‌اند.

جدول ۴. آثار اقتصادی

نوع تأثیر	حوزه اثر
افزایش قیمت املاک جامعه میزبان	اقتصادی
از بین رفتن زمین‌های کشاورزی	اقتصادی
افزایش هزینه خانوار	اقتصادی
از دست دادن مالکیت زمین	اقتصادی
افزایش بیکاری	اقتصادی
افزایش مشاغل کاذب	اقتصادی
از بین رفتن شبکه راه‌های ارتباطی	اقتصادی
از بین رفتن زمین‌های حاصلخیز	اقتصادی
افزایش فقر	اقتصادی

آثار کالبدی

جدول شماره ۵ به بررسی آثار کالبدی احداث سد کارون ۳ پرداخته شده است.

جدول ۵. آثار کالبدی

نوع تأثیر	حوزه اثر
از بین رفتن اراضی کشاورزی و باغات	زیست-محیطی
از بین رفتن تأسیسات خدمات عمومی (آب، برق، مخابرات)	کالبدی
از بین رفتن زیرساخت‌های آموزشی	کالبدی
از بین رفتن زیرساخت‌های بهداشتی	کالبدی
از بین رفتن بافت روستاها	کالبدی
قطع ارتباط روستاها	کالبدی
تغییر بافت طبیعی (جنگل، مرتع، آب، مسکونی)	زیست-محیطی

نتیجه بررسی یافته‌ها استخراج ۳ مضمون اصلی می‌باشد. مضمون اول، دگردیسی اقتصادی با دو خوشه و ۸ تم فرعی؛ مضمون دوم، تحولات اجتماعی با ۵ خوشه و ۱۵ تم فرعی، مضمون سوم، تحولات فرهنگی با دو خوشه و ۴ تم فرعی. برای این منظور مضامین، خوشه‌ها و تم‌های استخراج‌شده از تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته در قالب جدول شماره (۶) ارائه شده است. در ادامه نیز به ارائه توضیحات مربوط به هر مضمون، تم و تا حدی خوشه پرداخته شده است.

جدول ۶. مضامین، خوشه‌ها و تم‌های استخراج‌شده از داده‌ها

مضمون	خوشه	تم‌های فرعی
دگردیسی اقتصادی	دگرگونی شیوه و منابع معیشت	فقدان خودبستگی اقتصادی
		بی زمین شونگی
		از دست رفتن منابع طبیعی معیشت
	تغییر الگوهای کار و مبادله	تغییر ماهیت مبادله
		فردی شدن کار
		ناکارآمدی مهارت‌های شغلی پیشین
تحولات اجتماعی	طرد و حاشیه‌ای شدن	رونق مشاغل کاذب
		گسترش فقر و بی‌نوازی
		فقدان مهارت‌های ارتباطی
	بهبود وضعیت زنان	فقدان پیوندهای اجتماع (همسایگی، دوستی و...)
		عدم انطباق با محیط جدید
		رهایی از کار و فعالیت اقتصادی
تحولات فرهنگی	افول جایگاه مردان	افزایش فرصت فراغت
		بهبود جایگاه قدرت در خانواده
		فردی شدن تأمین معاش
	تغییر شبکه روابط اجتماعی	تن دادن به مشاغل پست
		افول جایگاه پدرسالانه
		از دست رفتن اعتبار اجتماعی سابق
افت سرمایه و اعتماد اجتماعی	روابط همسایگی	
	ازدواج و خویشاوندی	
	فقدان روابط پیشین	
تحولات فرهنگی	دشواری برقراری پیوندهای جدید	عدم پذیرش در جامعه میزبان
		ناکارآمدی سنن پیشین (اجرای آداب‌ورسوم...)

از دست رفتن میراث معنوی	قطع دل‌بستگی‌های معنوی (زیارت اهل قیور، امام زادگان و ...)
افول‌باورها و آئین‌های سنتی	از دست دادن نمادها (شیر سنگی و...)
	از بین رفت رسومها، طلب باران، بازی‌های محلی و...

تغییرات اقتصادی

جابجایی، زمین و معیشت

اکثر کسانی که در حاشیه دریاچه کنونی سد کارون ۳ سکونت داشتند، با انجام فعالیت‌های متنوع کشاورزی، دامداری، و گاه صنایع دستی آمیخت خود را تأمین می‌کردند. اکنون، بسیاری از آن‌ها زمین‌های کشاورزی خود را از دست دادند و عملاً اصلی‌ترین منبع تأمین نیازهایشان از بین رفته است.

از بین گشته‌های مصاحبه‌شوندگان نمونه‌های مختلفی در خصوص ارزش و جایگاه زمین مورد اشاره قرار گرفت: به‌عنوان مثال، احمد ۷۴ ساله در این خصوص گفت:

"یادم نمی‌آید در میان محل زندگی و روستاهای اطراف کسی زمین موروثی خود را بفروشد. معمولاً زمین‌های کشاورزی معمولاً بین نسل‌های مختلف خانواده دست‌به‌دست می‌شدند."

علاوه بر از دست رفتن زمین‌هایی که جزء دارایی هر کدام از آن‌ها بود، دارایی‌های مشترکی^۱ وجود داشت که همه از آن استفاده می‌کردند. مراتع، جنگل، چشمه، و مواردی از این قبیل نیز بخش زیادی از نیازهای زندگی آن‌ها را تأمین می‌کرد؛ هرچند هر از گاهی بر سر نحوه استفاده از آن‌ها بینشان بحث‌هایی پیش می‌آمد. در این خصوص سعید ۵۵ سال گفت:

"قبلاً اگر چیزهای زیادی برای مصرف در اختیار نداشتیم، به‌اندازه گذران زندگی عایدی داشتیم. شاید زندگی مان ساده و مصرف‌مان محدود بود، ولی بیشتر مایحتاجمان از محیط و طبیعت اطراف تأمین می‌شد."

پیامد بلافصل این فقدان، تبدیل شدن آن‌ها به افرادی مصرف‌کننده بود؛ کسانی که بسیاری مایحتاج زندگی از جمله نان توسط خودشان تولید می‌شد. تجارب جهانی مختلف نیز بر این نکته تأکید دارند که معیشت از جمله متغیرهای تعیین‌کننده‌ای است که در سیاست‌گذاری‌های جابجایی جمعیت باید در برنامه‌ریزی‌ها لحاظ گردد. به‌عنوان نمونه در هند در جایی شبیه به همان محل زندگی، اختیار بهره‌برداری از منابع طبیعی به بخشی از جمعیت که زندگی‌شان وابسته به این منابع بود واگذار گردید (Tukral, 1996).

تغییر در الگوی اشتغال

موضوع دیگری که در اجتماعات محلی دستخوش تغییر شد، الگوی اشتغال است. بخش زیادی از این افراد، به‌صورت پاره‌وقت^۲ به انجام کارهای مختلف می‌پرداختند و از این راه نیازهای زندگی خود را تأمین می‌کردند. کوروش ۵۸ ساله در خصوص تغییرات شغلی خود گفت:

"کار به دسته‌جمعی انجام می‌شد و بیشتر اعضاء خانواده کار می‌کردند. کشاورزی فصلی و دامداری با کمک اعضاء خانواده انجام می‌شد. زنان کارهای جانبی نظیر قالی‌بافی و نخ‌ریسی انجام می‌دادند. بچه‌ها نیز کمک‌کار ما بودند."
یاسر ۴۵ ساله در خصوص وضعیت کنونی خود گفت:

1. Land
2. Handicraft
3. Common Poverty
4. Part time

"قبلاً در کار کشاورزی و دامداری مهارت داشتیم و راحت آن را انجام می‌دادیم، اما بعد از مهاجرت به جز کارگری کار دیگری نمی‌توانیم انجام دهیم. یا باید کارگر ساختمان شویم یا اینکه بار خالی کنیم بعضی هم دست‌فروش و دوره گرد شده‌اند".

پس از جابجایی، از آن الگوی اشتغال چیزی باقی نماند. دیگر این امکان کار اعضاء خانواده به اتفاق روی زمین وجود ندارد. آشکارترین وجه تغییر در الگوی اشتغال "فردی شدن" اشتغال و تأمین معیشت خانواده توسط پدر است.

بازار و مبادله

در بسیاری از موقعیت‌ها تأمین معیشت از راه ارتزاق از طبیعت، بدون واسطه پول، از جمله خصوصیات قابل توجه زندگی این مردمان بود. این عامل میانجی، میدان چندان گسترده‌ای برای تسهیل مبادلات برای خود نمی‌یافت. در مقایسه با دگردیسی کنونی که بیشتر روابط و تعاملات آن‌ها با میانجیگری پول صورت می‌گیرد؛ یک دهه قبل، پول، بی‌رونق‌ترین اصطلاح و کم‌کاربردترین ابزار معامله در میان این مردمان بود. شکل مبادله اقتصادی مجالی برای جولان رایج‌ترین ابزار مبادله در شهر فراهم نمی‌کرد. روایت حسین ۶۰ ساله در این خصوص این‌گونه بود:

... آن بخش از نیازهای خانواده که امکان تولید آن‌ها وجود نداشت، از کسانی که مقدار مازادی از آن کالا را در اختیار داشتند قرض گرفته می‌شد. در پایان فصل برداشت همان مقدار محصول به کسی که از او قرض گرفته شده بود برگردانده می‌شد.

تقریباً همه افراد ساکن در اجتماعات محلی، تولیدکننده چند محصول مصرفی مشابه بودند. در واقع آن‌ها چیزهایی را که تولید می‌کردند به مصرف می‌رساندند. تقسیم‌کار چندان پیچیده‌ای وجود نداشت. هر کس همان کارهایی را می‌کرد که پدر یا همسایه‌اش انجام می‌داد. از این‌رو حسابگری دقیق و سخت‌گیرانه‌ای نیز بر زندگی‌شان حاکم نبود. نکته جالب که برخی از این افراد از جمله کمال ۶۳ ساله مورد اشاره قرار دادند، نبود حساب و کتاب دادوستد بود:

"غیر از نفس کشیدن برای به دست آوردن هر چیزی باید بهایش پرداخت شود! اوایل ورودمان به شهر، قبض‌های رنگارنگ خدمات شهری را جدی نمی‌گرفتیم. البته بعداً پرداخت همین قبض‌ها بهانه‌ای شد که پیرمردها و پیرزن‌ها نصف روزی را در بانک‌ها سپری کنند" ...

برخلاف گذشته که پول بی‌رونق‌ترین ابزار مبادله ن بود، پس از جابجایی، تقریباً همه چیز با واسطه پول معامله می‌شود.

تغییرات اجتماعی

جابجایی، فقر و بینوایی

برخی از این افراد اظهار داشتند که قبل از جابجایی مشکل چندان‌ی برای تأمین زندگی نداشتند. هرچند زمین زیادی در اختیار نداشتند، اما به اشکال گوناگونی این فرصت را داشتند تا کالای مصرفی مهم مورد نیاز خود یعنی گندم را تأمین کنند. این کار به چند صورت انجام می‌شد. برخی کارشان این بود که روی زمین دیگران کار کنند و سهم مشخصی از محصول را به‌عنوان دستمزد دریافت کنند. این زمین‌ها عمدتاً متعلق به کسانی بود که به شهر مهاجرت کرده بودند و امکان کشاورزی نداشتند.

دشت بانی شیوه دیگری بود که در قالب آن بخشی از محصول برداشت‌شده از سوی کشاورزان به آن‌ها اختصاص می‌یافت. در نهایت هم اگر فرد قادر به انجام هیچ‌یک از این کارها نبود، می‌توانست پس از اتمام کار برداشت محصول، خوشه‌های به‌جامانده را جمع‌آوری کند و به این شکل بخشی از نیاز سالانه خود به گندم را تأمین کند. چنین افرادی

معمولاً مورد توجه سایر اهالی قرار داشتند. خانم باجولی ۶۶ ساله در مورد گفت:

اهالی معمولاً به بهانه تمیز کردن خرمن و منتقل کردن کیسه‌های گندم و جو، از میان این افراد که توانایی لازم را داشت دعوت می‌کردند که به آن‌ها کمک کند. در پایان نیز سهمی از محصول به‌دست‌آمده نصیب آن‌ها می‌شد. به این ترتیب افراد احساس نمی‌کردند دیگران به چشم افراد مستحق و نیازمند به آن‌ها نگاه می‌کنند؛ ضمن آنکه این مساعدت در بیشتر موارد از سوی اقوام دور و نزدیک صورت می‌گرفت و در حکم نوعی انجام‌وظیفه بود^۱.

این افراد با کمترین بضاعت مالی و در سایه کمک‌های نهادهای حمایتی و گاه توجه و مساعدت خویشاوندان و همسایه‌های قدیمی زندگی خود را می‌گذرانند. خانم حسینی ۷۰ ساله با اشاره به نکته‌ای مشابه نقل قول قبلی گفت:

"قبلاً منتهی بر سرمان احساس نمی‌کردیم. اگر اقوام و نزدیکان کمکی می‌کردند، ما را از خودشان می‌دانستند. خیلی هم اوضاعمان بدتر از دیگران نبود. اما حالا اوضاع زندگی‌مان به‌گونه‌ای است که نمی‌شود خیلی چیزها را پنهان کرد. درودیوار این خانه نشان از حال‌وروزمان دارد."^۲

بر این اساس می‌توان گفت برخی از این افراد، در جریان جابجایی، بخش زیادی از حمایت‌های اجتماعی موجود در محیط زندگی خود را از دست داده‌اند. لازم به توضیح است که ((حمایت اجتماعی از جنبه‌های مختلف احساسی؛ اطلاعاتی، مصاحبتی^۳ و نظایر آن، در خلال رخدادهای زندگی روزمره یا بحران‌هایی که فرد با آن‌هاست روبرو می‌شود به دست می‌آید)) (Brayan 2001:6). چنین حمایت‌هایی زمانی از این افراد دریغ شد که بیش از هر زمان دیگری به دریافت آن نیاز داشتند. نوع حمایت‌های دریافتی از سوی افراد نیازمند متفاوت از حمایت‌های رسمی بود که نهادهای حمایتی ارائه می‌دادند. در این اجتماعات، حمایت داوطلبانه^۴ پدیده‌ای رایج بود که در قالب شبکه‌های غیررسمی خویشاوندی و همسایگی، افراد خود را ملزم به انجام آن می‌دانستند. اینجاست که دولت، غایب‌ترین عامل زندگی در اجتماعات محلی سر برمی‌آورد و حضور خود را به رخ می‌کشد. حضوری که بهانه‌اش یاری‌رساندن به عده‌ای است که خود، نقش زیادی در مبتلا کردن آن‌ها به فقر و تنگدستی داشته است.

- حاشیه‌ای شدن و طرد اجتماعی

"هم ما و هم اطرافیانمان نتوانسته‌ایم به هم عادت کنیم. البته خیلی هم با هم رابطه نداریم. سعی می‌کنیم سرمان به کار خودمان باشد. احساس می‌کنم آن‌ها با ما فرق دارند. آدم‌های بدی نیستند، ولی با ما جوش نمی‌خورند. برای همین هم کاری به هم نداریم"^۵

این گفته خانم زندگی ۴۵ ساله و برخی دیگر از زنان هم سن و سال ایشان بود. زندگی در شرایطی که فرد پیوند چندانی با دیگران ندارد. شاید بتوان گفت مشخصات زندگی در اجتماعات محلی شباهت زیادی به آنچه تونیس در مورد اجتماع و جامعه می‌گوید دارد. توضیح اینکه، فردیناند تونیس^۶ در کتاب کلاسیک خود با عنوان گمیشافت (اجتماع) و گزلسافت (جامعه) (۱۸۸۷) به بررسی ویژگی‌های زندگی شهری و روستایی پرداخته است. او بر این باور است که روابط شخصی، صمیمی و عاطفی خانواده، گروه‌های خویشاوندی و همسایگی ویژگی گمیشافت یا روستاست که این ویژگی روابط گمیشافت، عاملی در جهت کنترل اجتماعی است. در مقابل، تونیس معتقد است که روابط اجتماعی مبتنی بر کارایی و عقلانیت و خالی شدن این روابط از روابط شخصی، عاطفی و صمیمی و سطحی شدن کنش‌های متقابل اجتماعی ویژگی

1. Emotional
2. Companionship
3. Voluntary Support
4. Marginalization
5. Tonnies

روابط اجتماعی در گزلفافت یا شهر است. از این رو، به نظر تونیس، در شهر مردم به فکر منافع خود بوده و روابط بدون عواطف انسانی، سطحی و حساب گرانه بین آنان حاکم است (Macionis & Parrillo, 2001).

انطباق با شرایط جدید نیز یکی از چالش‌هایی است که هنوز بسیاری از این افراد با آن مواجه هستند. چالشی که برای بسیاری از آن‌ها ارمغانی جز فقر و حاشیه‌ای شدن اقتصادی به دنبال نداشته است. این‌ها گفته معلم ۴۷ ساله روستایی است که تعداد زیادی از مهاجران حاشیه سد در آن سکنی گزیده‌اند.

اینکه ساکنان قبلی روستاهای حاشیه کارون نتوانسته‌اند به خوبی جذب محیط جدید شوند از چند منظر قابل بررسی است. زندگی در شرایط جدید مستلزم درگیر شدن در روابط پولی است. فرد اولاً باید درآمد داشته باشد و ثانیاً همه مایحتاج زندگی خود را از طریق پول برآورده سازد. هر چند فرایندی ساده به نظر می‌رسد؛ اما برای آن‌هایی ساده است که از ابتدای زندگی با چنین شکلی سروکار داشته‌اند. درگیر شدن در زندگی اقتصادی مستلزم یافتن امکان مبادله در بازار است. یعنی کالایی برای خرید یا فروش وجود داشته باشد. این کار به ظاهر ساده، سبب حضور مستمر فرد در "میدان اقتصادی" می‌شود. حتی یک مغازه‌دار جزء هم که گردش مالی چندانی ندارد، درگیر چنین چرخه‌ای می‌شود. اعتبار، دادوستد، قرض، وام، و حتی ورشکستگی نشانه‌ای از اتصال فرد به چرخه اقتصاد است. اگر فرد هیچ‌یک از امکان‌های فوق را نداشته باشد، از چرخه اقتصاد به دور می‌ماند. حال اگر مصرف زیادی هم در کار نباشد که فرد حداقل به عنوان خریدار تا حدودی درگیر چنین مبادلاتی شود وضع به کلی متفاوت خواهد شد.

اما حاشیه‌ای شدن، صورت دیگری هم دارد؛ مردمانی بی‌خبر از شرایط زندگی سخت و دشوار در شهر ناخواسته و یکباره مجبور به ترک دیار می‌شوند و در این مسیر درگیر مشکلاتی می‌شوند که از نظر اقتصادی آن‌ها را فقیر و درمانده می‌کند. حاشیه‌ای شدن برای برخی افراد زمانی رخ می‌دهد که خانواده قدرت اقتصادی خود را در یک "تحرك نزولی" از دست بدهد. از دست دادن قدرت اقتصادی در مرحله اول منجر به تغییر نگاه‌ها می‌شود. به این ترتیب که گویی فرد از "اصل" افتاده است. اما نمی‌توان گفت هر نوع تحرك نزولی منجر به غلتیدن فرد در ورطه حاشیه‌ای شدن اجتماعی می‌شود. در چنین شرایطی، گروهی از مردم که محل زندگی‌شان به طور ناخواسته جابجا شده، محرومیت اجتماعی را تجربه می‌کنند. ((در واقع جدایی فیزیکی از یک منطقه جغرافیایی همراه با محرومیت اجتماعی، اقتصادی باعث خارج شدن مجموعه‌ای از شبکه‌های اجتماعی کارکردی می‌شود. از دست دادن شبکه‌های اجتماعی کارکردی زمینه‌ساز طرد اجتماعی است)) (Rodgers et al., 1995).

تغییر شبکه روابط اجتماعی

در تعریف شبکه روابط اجتماعی گفته می‌شود: مجموع پیوندهای ویژه میان جمع مشخصی از افراد که وجه مشخصه این پیوندها آن است که به مثابه یک کل، برای تفسیر رفتار اجتماعی افراد درگیر، قابل استفاده می‌باشند (Bridge, 2002: 10). در واقع شبکه روابط اجتماعی می‌تواند در بسیاری از موقعیت‌ها نقش حمایتی برای اعضاء جامعه داشته باشد. گفته‌هایی نظیر اینکه:

سال به سال اقوام خود را نمی‌بینیم؛ مردم از هم بریده شده‌اند؛ درب خانه‌ها به روی هم بسته شده است؛ محبت‌ها کم شده است؛ تکلف‌ها زیاد شده است... و مواردی از این دست در طول مصاحبه‌ها بارها تکرار شد. به نظر می‌رسد از بین رفتن یا پراکنده شدن اجتماعات محلی، الگوهای سازمان اجتماعی زندگی و شبکه روابط اجتماعی را دستخوش تغییر کرده است.

از آنجاکه روابط در اجتماعات محلی روابطی صمیمانه و چهره به چهره بود، مردم محلی با ورود به شهر تغییرات محسوسی را در این زمینه تجربه کرده‌اند. اگر در روستا، همه از زندگی هم خبر داشتند و چیز زیادی برای پنهان کردن وجود نداشت؛ در شهر همه سعی دارند شعاع دایره حریم خصوصی خود را بیشتر و بیشتر کنند. شکل روابط اجتماعی که در بردارنده ابعاد مختلفی است تغییر کرده است. از روابط همسایگی گرفته تا ضرورت آداب‌دانی حتی برای تردد در سطح معابر. گسیختگی و از بین رفتن روابط اجتماعی، پیامد گریزناپذیر چنین وضعیتی است. جایی که روابط صمیمی، شخصی^۱ و عاطفی بود و مردم از همه جزئیات زندگی یکدیگر مطلع بودند، جای خود را به جدایی و دورافتادگی همان افراد از یکدیگر داده است. قرار گرفتن در چنین موقعیتی سبب می‌شود فرد نتواند شبکه روابط گذشته را احیاء کند. هر کس آن قدر دغدغه و گرفتاری دارد که امکانی برای پیگیری اوضاع نزدیک‌ترین کسان هم برایش باقی نمی‌ماند. ضمن آنکه بازسازی^۳ چنین روابطی در محیط جدید نیز کاری دشوار است.

تغییرات فرهنگی

به لحاظ فرهنگی نیز این اجتماعات، خصوصیات خاص خود را داشتند. باورها و مناسک موجود نیز نشان از وجود نوع خاصی از اسطوره‌ها، نمادها و ارزش‌ها داشت. در واقع این باورها، هسته اصلی بسیاری از کنش‌های موجود در این اجتماعات را تشکیل می‌داد. باورهایی در میان آن‌ها وجود داشت که منجر به اتخاذ رویه‌هایی خاص در مواجهه با برخی وضعیت‌ها می‌شد. مثلاً باور به منشأ بیماری، سبب می‌شد بسیاری از این مردم هم به لحاظ آستانه تحمل درد و هم یافتن راه‌های درمان، شیوه‌ای متفاوت از راه‌حل‌های موجود در پزشکی اتخاذ کنند. همان دریافت و مواجهه‌ای که دورکیم نیز در صور بنیانی حیات دینی به سبب کارکردی که برای زندگی مردمان ابتدایی داشتند، آن‌ها را خرافه‌نماید (دورکیم، ۱۳۹۳).

تغییر وضعیت زنان و خانواده

وضع این روزهای زنان کاملاً متفاوت از قبل است. زنان دیگر "دغدغه" هایشان تغییر کرده است. دل‌مشغولی‌های دیگری دارند. امکان‌های پیش‌رویشان برای زندگی هم تا حد زیادی تغییر کرده است. تازه فهمیدیم چقد سختی کشیده‌ایم. وقتی می‌دیدیم حداکثر کاری که زنان شهری می‌کنند رسیدگی به امور خانه است متوجه زجری که کشیده بودیم شدیم. ما در کار کاشت گندم تا پخت نان سهیم بودیم درحالی که می‌دیدیم زنان شهری در کمتر از نیم ساعت نان خود را از نانوائی تهیه می‌کردند. البته چند ماه اول باز هم خودم نان می‌پختم اما وقتی متوجه قبض گاز شدم تصمیم گرفتم این کار را انجام ندهم و از نانوائی محل نان تهیه کنم. (خانم شالویی ۶۴ ساله).

در گام بعدی، اقتدار مردان خانواده با چالش جدی مواجه شد. اکنون زن و مرد مانند قبل شرایط کاری مشابهی دارند. با این تفاوت که مردان و زنان در محیط قبلی زندگی، پا به پای هم کار می‌کردند، اما اکنون زن و مرد هر دو بیکارند. کار پاره‌وقتی که مردان بعضی روزها انجام می‌دهند معادل نخ‌ریسی پیوسته‌ای است که بیشتر زنان در روستاها انجام می‌دهند. دیگر مرد نمی‌تواند مدعی سروری و ریاست خانواده باشد. مردان خودشان هم فهمیده‌اند که دوره برخی چیزها گذشته و باید بپذیرند که همچون جریان کلی زندگی‌شان، اقتدارشان نیز افت کرده است. دریغ و افسوس‌هایی که از برخی از این مردان شنیده شد، گواهی بر این مدعاست که دیگر نمی‌توانند هرگونه که خواستند با فرزندان‌شان برخورد

1. Personal
2. Restored
3. Reconstruction

کنند؛ زنانشان را همچون قبل پایبند خانه کنند، در پناه همسانی و همسطحی که قبلاً با همسایه‌ها داشتند از گزند مقایسه بگریزند؛ در مواجهه با فرودست‌ترین مردان شهری و حتی روستایی به لحاظ منزلتی، حرفی برای گفتن داشته باشند.

بحث

زندگی مردم پیش از آغاز پروژه سدسازی را می‌توان در قالب اصطلاحات اجتماع^۱ و یا با ارجاع به تونیس جامعه‌شناس آلمانی، گماینشافت نامید. ادعا نمی‌شود که این جامعه، پیشامدرن یا ابتدایی بود. این اجتماعات، جوامعی ابتدایی و کاملاً متفاوت از جامعه شهری نبودند. هر چند شکل ظاهری و میزان برخورداری‌ها در این اجتماعات، تفاوت آشکاری با جامعه شهرنشین داشت، اما تفاوت‌ها چندان نبود که بتوان بر آن‌ها عنوان ابتدایی، فولک (واترز، ۱۳۸۰) و دیگر دوتایی‌هایی که یک‌طرف آن جامعه‌ای پیشرفته و مدرن و طرف دیگر، جامعه‌ای عقب‌مانده و ابتدایی باشد، گذاشت. زندگی در این اجتماعات، زندگی در دنیایی دیگر نبود. مردمی که کار می‌کردند؛ ازدواج می‌کردند؛ آئین و مناسک داشتند؛ روابط اجتماعی درون و بیرون از جامعه داشتند؛ زندگی در آن‌ها مستلزم همکاری و تعاون بود؛ و بسیاری ویژگی‌های دیگر که می‌توان برای آن‌ها برشمرد. این‌ها اموری بودند که در شهرها و روستاهای دور و نزدیک به آن‌ها نیز جریان داشت؛ هرچند با تفاوت‌هایی. اما نکته‌ای که وجود دارد، این است که سازمان زندگی در این جوامع بر مداری متفاوت از زندگی در شهر می‌چرخید. دانش و مهارت کنش این دسته از افراد در موقعیت‌های مختلف، خاص اجتماعی بود که سال‌ها در آن زندگی کرده و زیست-جهان آن‌ها را شکل داده بود. بنابراین زندگی در این اجتماعات، ضمن داشتن اشتراکات زیادی با محیط‌های شهری، ویژگی‌های منحصربه‌فردی داشت. مؤلفه‌ها و عناصری از زندگی اجتماعی این مردم با شهرهای بزرگ و حتی شهرهای کوچک متفاوت بود، از نظم اجتماعی و همبستگی گروهی و تعاملات اجتماعی و شکل آداب رسوب تا نوع کنش‌های اقتصادی. اگر اندکی بر همین موضوع اخیر دست بگذاریم شاید آنچه رخ داده است بیشتر عیان شود. به آرای کارل پولانی^۲ مورخ و نظریه‌پرداز اقتصادی آمریکایی مجاری تبار رجوع می‌کنیم.

دو اصطلاح مهم پولانی حک‌شدگی^۳ و فک‌شدگی^۴ هستند. خلاصه بگوییم، همه استدلال‌های پولانی در این جهت است که نشان دهد در جوامع گذشته اقتصاد و کنش‌های اقتصادی در مناسبات، هنجارها و نهادهای اجتماعی حک‌شده بودند و در بستر جامعه تعریف می‌شدند، اما جامعه مدرن، اقتصاد را از بستر اجتماعی آن فک و جدا کرد و بر پایه مبادلات غیرشخصی میان خریداران و فروشندگان استوار ساخت. نتیجه بسیار مهمی که پولانی می‌گیرد، عواقب این امر است. به گمان پولانی، از آنجاکه فک رابطه میان اقتصاد و جامعه غیرطبیعی و برخلاف منطق اجتماعی است، درست برخلاف آنچه طرفداران بازار آزاد می‌گویند، به تخریب جامعه و نظم اجتماعی منجر می‌شود. اجتماع موردبررسی ما یک اجتماع بسته و "ایزوله" و جدا افتاده از مناطق دیگر و از روندهای اجتماعی - اقتصادی کلی جامعه ایران نبود و طبعاً نمی‌توان ادعا کرد که آنچه پولانی درباره اقتصاد ماقبل بازار می‌گوید یعنی حک‌شدگی اقتصاد در ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی به‌تمامی درباره این اجتماع صدق می‌کند. اما به گمان ما اگر این دو مفهوم را به‌مثابه تیپ ایده آل وبری در نظر بگیریم، هم تا حدی تغییر مناسبات اجتماعی در اجتماع موردنظر را نشان می‌دهد و هم زمینه را برای یک تحلیل کلی‌تر آماده می‌سازد. با ارجاع به شواهد و تحلیل‌هایی که در این تحقیق به آن‌ها اشاره شد، می‌توان با اطمینان مدعی شد که مؤلفه‌های فراوانی از آنچه "حک‌شدگی" خواندیم در زندگی اقتصادی این مردم وجود داشت. برای آنان اقتصاد بخشی از نظام

1. Community
2. Karl polanyi
3. Embeddedness
4. Disembeddedness

کلی‌تر مناسبات و هنجارهای اجتماعی بود. این امر را در وجوه مختلف می‌توان دید، از جمله در رابطه افراد با زمین‌شان و حس مالکیت که بخش مهمی از اعتبار و حیثیت اجتماعی افراد بدان وابسته بوده و نمایانگر تداوم میراث خانوادگی نیز بود. تملک زمین به هیچ‌وجه جنبه اقتصادی و سودآوری صرف نداشت، بلکه بیش از آن در سطح نمادین و ارزشی معنادار بود. اگر حک‌شدگی و فک‌شدگی را در قالب دو سنخ وبری در نظر بگیریم در نمونه موردبررسی ما سنخ حک‌شدگی غالب بود و شواهد فراوانی برای آن وجود دارد، حال‌آنکه همین مردم اکنون در جامعه دیگری "جای‌داده شده‌اند" که سنخ فک‌شدگی برکنش‌های اقتصادی- اجتماعی غالب است یا لاقل ابعاد حک‌شدگی بسیار کم‌رنگ شده است. این تغییر، خود به‌تنهایی نمود یک تغییر اجتماعی گسترده است.

برای مردم برخی عناصر فرهنگی وجه نوستالژیک یافته‌اند؛ آن‌ها به مناسباتی تعلق دارند که در عمل محو یا کم‌رنگ شده‌اند، اما در ذهن افراد باقی‌مانده‌اند. اگر برخی برداشت‌ها از مفهوم زیست جهان را ملاک قرار دهیم، باید از "دوپاره شده زیست جهان" این گروه سخن بگوییم. زیست جهان را اینجا به اقتضای هابرماس به معنای مجموعه الگوهای تفسیری که به‌صورت فرهنگی منتقل می‌شوند و به‌صورت زبانی سامان می‌یابند تعریف می‌کنیم؛ زیست جهان همان افقی است که آدمیان در محدوده‌های آن به اقلام دنیاهای عینی، ذهنی و هنجاری ارجاع می‌دهند (اوشویت، ۱۳۸۶، ۱۲۶). چنانکه پیداست در این تعریف قرار است جنبه نهادی و عینی زیست جهان نیز لحاظ شود. آنچه ما دوپاره شدن زیست جهان مردمان محلی نام نهادیم، به همین جنبه ارجاع می‌دهد. الگوهای تفسیری که به‌صورت فرهنگی و در گذر زمان و به‌مرور در روندی نسبتاً طبیعی تولید و بازتولید شده‌اند، اکنون ناگهان پیوند خود را با واقعیت، لاقل در قیاس با گذشته، تا حد زیادی وانهاده‌اند. این شاید به خاص بودن تجربه این اجتماعات محلی برمی‌گردد. از سویی چنانکه دیدیم، بدون آنکه بخواهیم از زیست پیشین این جوامع اسطوره‌سازی کنیم، آن‌ها تا حدی ویژگی‌های یک اجتماع (کامیونیتی یا گماینشافت) را داشتند. در متون جامعه‌شناسی عمدتاً مفهوم‌پردازی تونیس از گزلفاشافت و گماینشافت در قالب تمایز میان جوامع مدرن بزرگ و پهن دامنه با روابط ابزاری و غیرشخصی با اجتماعات محلی کوچک با روابط سنتی و سلسله‌مراتبی طرح می‌شود، اما باید در نظر داشت که تونیس به‌خوبی می‌دانست که شکل ناب و خالصی از این دو گونه وجود ندارد و در عبور از دومی به اولی، همواره عناصری از "اجتماع" در "جامعه" وجود خواهد داشت (الیوت و ترنر، ۲۰۱۲: ۱۱). ادعا نمی‌شود که با یک "اجتماع" سنتی و فروبسته، آن‌هم در قرن بیست و یکم، روبرو بوده‌ایم که حال ازهم‌پاشیده است. اما اشکال متنوع و مؤثری از آن روابطی که به "اجتماع" نسبت داده می‌شود، در این اجتماعات وجود داشته که این کنش‌ها و روابط اجتماعی با انتقال مردمان از محیط اصلی زندگی‌شان به شهرهای مجاور تضعیف، کم‌رنگ و گاه ناپدید شده‌اند. انتقال یک‌باره و کامل آن‌ها به شهرهای مجاور فرصت تغییر تدریجی و طبیعی را از آنان گرفت. خاص بودن این تجربه از همین‌جا برمی‌خیزد؛ از همین انتقال یک‌باره و جبری؛ از مواجهه ناگهانی با محیطی جدید، محیطی که گرچه آن‌قدرها هم بیگانه و ناآشنا و دور از دسترس نبود (چه بسا صدها بار آن را تجربه کرده بودند)، اما جدا شدن از روابط و مناسبات اجتماعی پیشین و قرار گرفتن در محیطی که در عمل آن مناسبات را کم‌رنگ یا بی‌معنا می‌سازد، امر دیگری است.

نتیجه‌گیری

توسعه به‌صورت خاص و طرح‌های توسعه‌ای نظیر سدسازی علاوه بر بهبودی و پیشرفت در ابعاد اقتصادی و صنعتی که در جای خود مهم و حائز اهمیت هستند، برای برخی از مردم نیز آثاری دارد که ممکن است سویه منفی آن برجستگی

بیشتری داشته باشد. هر چند تعیین کمی و دقیق این آثار سخت و دشوار است، اما به صورت تقریبی و بر اساس تجارب زیسته گروه‌های تحت تأثیر قابل ارزیابی است. تحقیق حاضر نیز نشان داد در زندگی بخشی از مردم روستاهای حاشیه سد کارون سه نیز تغییراتی رخ داد که برای بحث بیشتر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. نتایج تحقیق نشان داد در بعد اقتصادی تغییرات زیادی از جمله تغییر در دارایی و زمین، افزایش بیکاری، روی آوردن به مشاغل کاذب، بی‌استفاده ماندن مهارت‌های شغلی پیشین و نظیر آن رخ داد که با نتایج تحقیقات اکبرزاده (۱۳۹۳)، رستمی زاده و همکاران (۱۳۹۲) و غفاری و ترکی (۱۳۸۹)، ملک حینی و همکاران (۲۰۱۷) همخوانی دارد. از منظر زیست‌محیطی نیز مجموعه‌ای از تغییرات به وجود آمد که می‌توان به تغییر چشم‌اندازهای طبیعی، بالا آمدن سطح آب‌های زیرزمینی، از بین رفتن پوشش گیاهی اشاره کرد که با نتایج تحقیق نوری نجفی و همکاران (۱۳۹۷) و پیری (۱۳۹۰) مطابقت دارد. علاوه بر این تغییرات، تغییرات اجتماعی و فرهنگی نیز در ساخت سد کارون سه به وجود آمد. افزایش تحرکات جمعیتی، گسترش سکونت‌گاه‌های غیررسمی، مهاجرت، از بین رفت آداب‌ورسوم محلی و ... بخشی از این تغییرات بود که در فصل یافته‌های تحقیق به آن‌ها پرداخته شد. این نتایج با نتایج تحقیق عبدالله (۱۴۰۲)، سعدی و همکاران (۱۳۹۳)، سرنی (۲۰۰۲)، بندیتو و همکاران (۲۰۱۱) همخوانی دارد.

بنابراین مرور نتایج تحقیق و مقایسه آن با تحقیقات مشابه بیانگر وقوع تغییر در زندگی کسانی است که در مجاورت سدها واقع شده‌اند؛ هرچند شدت و ضعف تغییرات متفاوت است. در ادامه به بحث در خصوص تغییرات در زندگی جامعه مورد تحقیق پرداخته می‌شود. سرانجام این سؤال پیش می‌آید که چه باید کرد؟ می‌توان پیشنهاد کرد که پیش از انجام چنین پروژه‌هایی شناخت دقیقی از این اجتماعات حاصل شود و به سرنوشت آنان پس از اجرای این پروژه‌ها اندیشیده شود و به‌ویژه نهادهایی مؤثر و کارآمد، حمایت از این مردمان را بر عهده گیرند، انواع حمایت و مشاوره اقتصادی، روان‌شناختی، اجتماعی به آن‌ها ارائه شود. ساختار چنین نهادهایی می‌تواند برای سازگاری با سایر پروژه‌های توسعه که ابعاد و شرایط متفاوتی دارند طراحی شود.

پیشنهادها:

- ❖ طراحی نظام حمایت‌های نهادی اقتصادی، روان‌شناختی و اجتماعی.
- ❖ اسکان مجدد و دسته‌جمعی در نقاط با بیشترین شباهت محیطی، فرهنگی و اجتماعی روستائیان.
- ❖ جلب مشارکت و اعمال نظر و خواسته جابجا شوندگان.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

آزاد ارمکی و هاشمی مفاهیم و طرح تحقیق را طراحی نمودند. مرادی داده‌ها را جمع‌آوری نمود. آزاد ارمکی و مرادی داده‌ها را تحلیل و تفسیر نمودند. آزاد ارمکی مقاله را نوشت. آزاد ارمکی و مرادی در بحث و نتیجه‌گیری سهم بودند. آزاد ارمکی و هاشمی حمایت اداری نمودند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- اکبرزاده، پیمان و کابلی، سید حسن. (۱۳۹۶). ارزیابی اثرات اقتصادی - اجتماعی سدسازی و تأثیر آن بر نظام بهره‌برداری سنتی (مطالعه موردی: سد سبازاخ شهرستان دیواندره). *جغرافیا و پایداری محیط*، ۷(۲)، ۶۵-۵۳.
- احمدوند، مصطفی؛ کرمی، آیت اله و پیرداده بیرانوند، کبری. (۱۴۰۲). ارزیابی آثار اقتصادی - اجتماعی احداث سد بر روستاهای پیرامون (مورد مطالعه: سد ایوشان، شهرستان خرم‌آباد). *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۱۴(۲)، ۳۶۲-۳۷۹.
<https://doi.org/10.22059/jrur.2023.92924>
- اوت ویت، ویلیام. (۱۳۸۶). *هابرماس*. ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی. چاپ اول، تهران: نشر اختران.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمد امیر. (۱۳۹۶). *نظریه‌های توسعه روستایی*. چاپ دهم. تهران: انتشارات سمت.
- پیرستانی، محمدرضا. (۱۳۸۸). بررسی اثرات زیست‌محیطی سد. *فصلنامه جغرافیای انسانی*، ۳(۲)، ۴۰-۵۰.
- غفاری، رامین و ترکی هرچگانی، معصومه. (۱۳۸۹). تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت جوانان روستایی به شهر. *مسکن و محیط روستا*، ۲۹(۱۳۲)، ۹۲-۱۲۱.
- پولاک، یاکوب ادوارد. (۱۳۶۸). *سفرنامه پولاک*. ترجمه کیکاووس جهانداری. چاپ دوم. تهران: انتشارات حکایت.
- دورکیم، امیل. (۱۳۹۳). *صور بنیانی حیات دینی*. ترجمه باقر پرهام. چاپ ششم. تهران: نشر مرکز.
- رحمتی، علی‌رضا. (۱۳۸۹). آثار اجتماعی-اقتصادی سکونت‌گاه‌های مشمول جابجایی ناشی از ایجاد سدها. *پژوهش‌های محیط‌زیست*، ۱(۲)، ۶۶-۵۳.
- سعدی، حشمت اله؛ بهرامی، لیلا و افشارکهن، جواد. (۱۳۹۳). علل مهاجرت روستائیان در استان همدان. *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۱(۱)، ۷۳-۵۳.
<https://doi.org/10.22067/jss.v11i1.13376>
- سرنای، کارلا. (۱۳۶۲). *آدم‌ها و آئین‌ها در ایران*. ترجمه علی اصغر سعیدی. چاپ اول. تهران: کتاب‌فروشی زوار.
- فلیک، اووه. (۱۳۹۰). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی. چاپ یازدهم. تهران: نشر نی.
- فرج زاده، مهدی. (۱۳۸۶). بررسی اثرات زیست‌محیطی احداث سدها. اولین همایش ملی مدیریت منابع آب اراضی ساحلی. *ساری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری*.
- عبدالله، عبدالمطلب. (۱۴۰۲). بررسی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی پروژه احداث سد نیروگاهی منطقه غرب کشور (بررسی تجربه زیسته اهالی منطقه غرب کشور از احداث سد نیروگاهی سردشت). *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۱۳(۵۳)، ۱۳۶-۱۲۰.
<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.382164.3994>
- مرکز آمار ایران. (۱۳۶۵). *سرشماری نفوس و مسکن*. چاپ ۱. تهران: انتشارات مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۷۵). *سرشماری نفوس و مسکن*. چاپ ۱. تهران: انتشارات مرکز آمار ایران.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۸). *تجدد و تشخص*. ترجمه ناصر موفقیان. چاپ ۹. تهران: نشر نی.
- میرزایی، حسین؛ هاشمی، سید ضیاء. (۱۳۹۰). تأثیرات اجتماعی ساخت سدها بر حوزه تحت تأثیر سد کارون ۳، کارون ۴ و گتوند علیا. *اولین کنفرانس بین‌المللی و سومین کنفرانس ملی سد و نیروگاه‌های برق آبی*. تهران.
- نوری نجفی؛ فرهاد، ویسی؛ هادی، خوشبخت؛ کورس و میرزایی تالار پشته، رضا. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر احداث سدها بر جامعه محلی و محیط پیرامون در ایران: مرور نظام‌مند. *نشریه آب و توسعه پایدار*، ۵(۲)، ۱۵۲-۱۴۱.
<https://doi.org/10.22067/jwsd.v5i2.67394>
- واترز، مالکوم. (۱۳۸۱). *جامعه سنتی و جامعه مدرن*. ترجمه منصور انصاری. چاپ اول. تهران: انتشارات نقش جهان.

نادری، لادن و کرمی دهکردی، اسماعیل. (۱۳۹۷). دیدگاه خانوارهای محلی پیرامون پیامدهای اجتماعی احداث سد بهشت‌آباد در حوزه مبدأ. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۹(۴)، ۶۴۵-۶۲۸. <https://doi.org/10.22059/jrur.2018.233979.1113>

References

- Abdullah, A. (2023). Investigating the social and cultural consequences of the power plant dam construction project in the western region of the country (examining the lived experience of the residents of the western region of the country from the construction of the Sardasht power plant dam). *Geography quarterly (regional planning)*, 13(53), 120-136. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.382164.3994> [In Persian].
- Aguiree, I. (2005). Social Investigation of the Communities Affected by Chixoy Dam. *Panel Appraisal*, 213, 215-224.
- Ahmadvand, M., Karmi A., & Pirdade Biranvand, K. (1402). Assessing of the socio-economic effects of dam construction on surrounding villages, case study: Ivshan Dam, Khoramabad city. *Rural Research Quarterly*, 14(2), 379-362. <https://doi.org/10.22059/jrur.2023.92924> [In Persian].
- Akbarzadeh, P., & Kabuli, SH. (2017). Assessing the socio-economic effects of dam construction and its impact on the traditional exploitation System, Case study; Siazakh in Divandareh, Iran. *Geography and Environmental Sustainability*, 7(2), 53-65. [In Persian].
- Beck, M.W., Classen, A.H., & Hundt, P.J. (2012). Environmental and livelihood impacts of dams' common lessons across development gradients that challenge sustainability. *International Journal of River Basin Management*, 10(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/15715124.2012.656133>
- Bryan, T. (2009). Social impacts of large dam projects: A comparison of international case studies and implications for best practice. *Journal of Environmental Management*, 90, 249-257. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.07.030>
- Cernea, M. (2000). Risks, safeguards and reconstruction: A model for population displacement and resettlement. In Cernea, M., & McDowell, J. (Eds), Risks and reconstruction. *Economic and Political Weekly*, 35(41), 3659-3678. <http://dx.doi.org/10.2307/4409836>
- Cernea, M., & Guggenheim, S. (Eds). (1993). *Anthropological approaches to resettlement: Policy, practice and theory*. Boulder: Westview.
- Durkheim, E. (2013). *Basic forms of religious life*. Translated by Baqer Parham. Sixth edition. Tehran: Markaz Publications. [In Persian].
- Elliott, A., & Bryan, S.T. (2012). *On society*. edition1. Publisher: Polity Press, Cambridge.
- Farajzadeh, M. (2007). Investigating the environmental effects of building dams. *The first national conference on water resources management of coastal lands*. Sari: Sari University of Agricultural Sciences and Natural Resources. [In Persian].
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research*. Translated by Hadi Jalili. 11th edition Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Ghaffari, R., & Turki Harchgani, M. (2010). An analysis of the effective factors in the migration of rural youth to the city. *Housing and Village Environment*, 29(132), 92-121. [In Persian].
- Giddens, Anthony. (1378). *Modernity and individuality*. Translated by Nasser Mofaqian. Ninth edition. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Holdman, J. (2011). Spokanes Seek New Grand Coulee deal. *Rural Development Hyderabad*, 39 (2), 134-152. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1397.8.4.13.6>
- Hwang S.S., Xi, j., Cao, Y., Feng, X., & Qiao, X. (2007). Anticipation and psychological stress and the Three Gorges Dam project, China. *Social Science and Medicine*, 65(5), 1012-1024. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.05.003>
- Iran Statistics Center (1365). *Population and housing census*. First edition. Tehran: Publications of Iran Statistics Center. [In Persian].
- Iran Statistics Center (1375). *Population and housing census*. First edition. Tehran: Publications of Iran Statistics Center. [In Persian].
- Jackson, S. (2000). Resettlement for China's Three Gorges Dam. *Communist and Post-Communist Studies*, 6(3), 222-241. [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(00\)00005-2](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(00)00005-2)

- Kirchherr, J., Huw, P., & Katrina, J. C. (2016). Cleaning up the Big Muddy: A Meta-Synthesis of the Research on the Social Impact of Dams. *Environmental Impact Assessment Review*, 36, 67-84.
- Long, N. (2001). *Development Sociology: Actor perspectives*. London and New York: Routledge.
- Malek, H. A., Mirakzadeh, A., & Lioutas, E. (2017). The Social Impacts of Dams on Rural Areas: A Case Study of Solaiman Shah Dam, Kermanshah. *Journal of Sustainable rural development*, 1(2), 189-198.
- Mertus, J. (2003). *Intervention and Human Rights Culture*. In Ethics and Humanitarian Intervention, Anthony Lang, ed. (Washington DC: Georgetown University Press).
- Mirzaei, H., & Hashemi, S.Z. (2011). *The social effects of the construction of dams on the area affected by Karun 3, Karun 4 and Upper Getund dams*. Tehran: The first international conference and the third national conference on dams and hydropower plants. [In Persian].
- Mudzengi, B.K. (2012). An Assessment of the Socio-Economic Impacts of the Construction of Siya Dam in the Mazungunye Area. Bikita District of Zimbabwe. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 14, 1-17.
- Naderi, L., Karmi Dehkordi, A. (2017). The viewpoint of local households regarding the social consequences of the construction of Beheshtabad dam in the source area. *Rural Research Quarterly*, 9(4), 628-654. <https://doi.org/10.22059/jrur.2018.233979.1113> [In Persian].
- Nouri Najafi, F., Visi, E., happy, K., & Mirzaei, R. (2017). Evaluating the impact of building dams on the local community and surrounding environment in Iran: a systematic review. *Journal of water and sustainable development*, 5(2), 141-152. <https://doi.org/10.22067/jwsd.v5i2.67394> [In Persian].
- Outhwaite, W. (1994), *Habermas*. translated by Hassan Chavoshian and Leila Javafshani. Tehran: Akhtaran. Publications. [In Persian].
- Papoli Yazdi, M.H., & Ebrahimi, M.A. (2016). *Theories of rural development*. Tehran: Samt Publications. [In Persian].
- Pirestani, M. (2008). Investigating the environmental effects of the dam. *Human Geography Quarterly*, 3(2):40-50. [In Persian].
- Polak, Y. A. (1368). *Pollack's travelogue*. Translation by Kikavos Jahandari. Second edition. Tehran: Hekayat Publications. [In Persian].
- Rahmati, A. R. (2010). Socio-economic effects of settlements subject to displacement due to the construction of dams. *Environmental Research*, 1(2), 53-66. [In Persian].
- Saadi, H., Bahrami, L., & Afsharkhan, J. (2013). Causes of migration of villagers in Hamadan province. *Journal of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad*, 11(1), 53-73. <https://doi.org/10.22067/jss.v11i1.13376> [In Persian].
- Serena, K. (1983). *People and rituals in Iran*. Translated by Ali Asghar Saidi. First edition. Tehran: Zovar bookstore. [In Persian].
- Thukral, E. (1996). Development, Displacement and Rehabilitation: Locating Gender. *Economic and Political Weekly*, 31(24), 1500-1503.
- Waters, M. (2008). *Traditional society and modern society*. Translated by Mansour Ansari. First edition. Tehran: Naqsh Jahan Publishing. [In Persian].